

سرشناسه: اسکوتی، مهرداد، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور: سفرنامه‌های مصور مظفرالدین شاه : سفر کنترکسویل (فرانسه) /
به سعی مهرداد اسکویی و علیرضا بهارلو
مشخصات نشر: تهران: دانیار، ۱۴۰۴
مشخصات ظاهری: ۳۶۸ ص.؛ مصور، عکس، نقشه؛ ۱۴×۲۱×۵ س.م
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۸۶۴۹-۰۰۷-۷
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
عنوان دیگر: سفر کنترکسویل (فرانسه).
موضوع: مظفرالدین قاجار، شاه ایران، ۱۲۶۹-۱۳۲۴ ق. -- سفرها -- فرانسه
موضوع: فرانسه -- سیر و سیاحت
Description and travel
France --
شناسه افزوده: بهارلو، علیرضا، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده: Baharloo, Alireza
شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۲۸۰۲۷۰
اطلاعات رگورد کتابشناسی: فیبا

سفرنامه‌های مصور مظفرالدین شاه

سفر کنترکسویل (فرانسه)

به اهتمام: مهرداد اسکویی و علیرضا بهارلو

ویراستار: بهناز فتاحی

مدیریت هنری: استودیو دانیار

چاپ و صحافی: استقلال - یکتافر

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۴

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۸۶۴۹-۰۰۷-۷

تلفن نشر دانیار: ۰۹۳۰۰۶۵۵۰۴۸ ☎

 www.danyarpub.ir

سفرنامه‌های مصور مظفرالدین‌شاه

سفر گُنتِرسویل (فرانسه)

مهرداد اسکویی و علیرضا بهارلو

فهرست

پیشگفتار ۷

بخش اول

- مقدمه: زندگی، زمانه و سفرهای اروپایی مظفرالدین شاه ۱۱
- سیاحت‌نامه و سفارت‌نامه: مختصری درباره سفرنامه‌نویسی در عصر قاجار ۱۳
- سفرهای سه گانه ناصرالدین شاه به فرنگ ۱۶
- از عمارت مظفریه تا دارالشورای ملی: مظفرالدین شاه قاجار، از ولایتعهدی تا پایان سلطنت ۲۲
- سفرهای سه گانه مظفرالدین شاه به فرنگ ۶۴
- مظفرالدین شاه در کُنترکسویل، شهر چشمه‌های معدنی ۷۴
- درویش‌دموکرات و سفرنامه موازی: علیخان ظهیرالدوله در سفر اول مظفرالدین شاه به فرنگ ۸۵
- منابع ۹۱

بخش دوم

- کُنترکسویل در کارت‌پستال‌های تاریخی (آلبوم تصاویر) ۹۷

بخش سوم

- سفر اول (کُنترکسویل) ۱۴۹

بخش چهارم

- سفر دوم (کُنترکسویل) ۲۱۹

بخش پنجم

- سفر سوم (کُنترکسویل) ۲۵۳

- پیوست ۱ ۳۰۱

- پیوست ۲ ۳۲۹

بخش ششم

- کُنترکسویل در قاب امروز (آلبوم تصاویر) ۳۴۹

بخش اول

مقدمه:
زندگی، زمانه
و سفرهای اروپایی مظفرالدین شاه

مهرداد اسکویی و علیرضا بهارلو

سیاحت‌نامه و سفارت‌نامه:

مختصری درباره سفرنامه نویسی در عصر قاجار

«به جهت شروع روزنامه، انتظار موقعی لازم نیست که ابتدای سالی باشد یا بعد از اتفاق عمده یا مقدمه سفر بزرگی باشد. هر وقت شروع کردی، خوب است.»
(روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه، ص ۳)

از سفر کردن چنان گردی که تاگیتی بود
نام نیک تو نباشد جاودان جز در سفر
(عنصری)

سفرنامه‌های ایرانیان عصر قاجار را می‌توان ذیل دو گروه عمده، شامل سفرهای داخلی و سفرهای خارجی، طبقه‌بندی و مطالعه کرد.^۱ سفرنامه‌های داخلی، شرح و گزارشی است از سیر و سفر افرادی از طبقات و مناصب مختلف، با مقاصد سیاسی، نظارتی، زیارتی یا سیاحتی، به مناطق گوناگون کشور. سفرهای خارجی نیز یا به قصد سیاحت و یا انجام مأموریت‌های سیاسی صورت می‌گرفتند که از ماحصل دسته اخیر، تحت عنوان «سفارت‌نامه»^۲ یاد می‌شود. شاهنامه کاترین (۱۲۰۷ ه.ق./۱۷۹۳ م.)، سروده محمد بن محمد محسن اشرفی ایلچی، فرستاده مرتضی خان قاجار، برادر آقامحمدخان

۱. پیشاپیش گفتنی است بخش بسیار مهمی از سفرنامه‌ها که ذیل گروهی مستقل قابل ارزیابی و طبقه‌بندی هستند، به مکتوبات و مندرجات سیاحان و سیاسیون غربی سفرکرده به ایران عصر قاجار اختصاص می‌یابد که موضوع و مقصود این نوشتار نیست و مجال دیگری می‌طلبد.

۲. این تعبیر را نخستین بار، عباس اقبال، ضمن اشاره به ویژگی خاص این سفرنامه‌ها، به کار برده است؛ نک: اقبال، «چند سفرنامه از سفرای ایران»، صص ۳۷-۲۶.

تکجهرة شاهزاده خسروميرزا
فرزند عباس ميرزا

تکجهرة شاهزاده خسروميرزا
(فرزند عباس ميرزا) و چهار تن از
نخستين فرستادگان ايراني در
دوره قاجار به دربار روسيه تزاری،
گراور، هنرمند: ناشناس،
روسيه، ۱۸۲۹ م،
۳۹/۸ × ۵۶/۵ سانتی متر

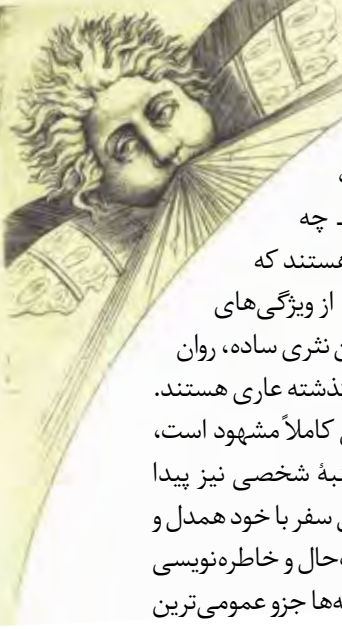
قاجار، به دربار کاترين کبير، امپراتريس روسيه؛ حيرت نامه ميرزا ابوالحسن خان ايلچی (۱۲۲۴ ه.ق. / ۱۸۰۹ م.)، سفير دربار فتحعلي شاه به انگلستان؛ و سفرنامه ميرزا عبدالفتاح خان گرمودي (۱۲۵۴ ه.ق. / ۱۸۳۸ م.)، از منشيان دستگاه عباس ميرزا و دربار محمدشاه به اتریش، فرانسه و انگلستان، چند نمونه از سفرنامه ها يا - به بيان دقيق تر - سفارت نامه های ايرانيان خارج رفته، از سه دوره تاريخی مختلف هستند که به نيمه اول عصر قاجار مربوط می شوند.^۳ در واقع تا اواسط قرن نوزدهم م.، اهداف اکثر سياحان ايراني از سفر کردن، ديپلماتيک، آموزشی يا زيارتي بود؛ اما در اواخر همان قرن، مقاصد پزشکی، تجاری و بازديد از جاذبه ها نیز رواج گرفت.^۴

دوران قاجار را بايد دوران رونق و اعتلای روزافزون سفرنامه نویسی، دست کم در تعداد و کميت دانست.^۵ اين حوزه با اينکه گاه تحت عنوان «گونه» (ژانر) مطرح شده، اما کاملاً

۳. برای آشنایی مختصر با اين سفرنامه ها و برخی نمونه های ديگر، چه داخلی و چه خارجی، نک: حاجي آقابايی، گونه شناسی نثر فارسی در عصر قاجار، صص ۱۳۳-۱۰۸. همچنين برای مطالعه شرحی مبسوط تر از اين نمونه ها، نک: فراگنر، خاطرات نویسی ايرانيان، صص ۵۶-۳۶.

۴. سهرابی، بازخوانی سفرنامه های اروپايی ايرانيان در عصر قاجار، ص ۲.

۵. تعداد سفرنامه های ايرانيان عصر قاجار، بر اساس بررسی یک پژوهشگر ژاپنی، ۲۸۳ عنوان گزارش

به صورت مجزا و مستقل شکل نگرفت و همواره به حوزه جغرافیا، خاطره‌نویسی و وقایع‌نگاری پهلومی‌زد. سفرنامه‌های قاجاری - چه سیاحت‌نامه باشند، چه سفارت‌نامه - حاوی داده‌های ارزشمندی هستند که آگاهی و شناخت ما را از اوضاع و احوال این دوره ارتقا می‌بخشند. از ویژگی‌های سفرنامه‌های قاجاری که به قلم ایرانیان نگاشته شده اینکه اغلبشان نثری ساده، روان و بعضاً نزدیک به محاوره داشته و از تکلفات و تشریفات نمونه‌های گذشته عاری هستند. این نوشته‌ها با دوری از نثر مصنوع و منشیانه، که در آثار ادوار قبل کاملاً مشهود است، ضمن ارائه اطلاعات خاص و منحصر به هر موضوع و مقوله، جنبه شخصی نیز پیدا می‌کنند و بعضاً بیان احوال نگارندگانشان شده و خواننده را در طول سفر با خود همدل و همراه می‌سازند. اینجاست که گونه سفرنامه‌نویسی به قلمرو حسب حال و خاطره‌نویسی نزدیک می‌شود؛ چنان که در قرن سیزدهم ه.ق. / نوزدهم م. سفرنامه‌ها جزو عمومی‌ترین و مرسوم‌ترین انواع خاطره‌نویسی بودند.

سفرنامه‌های ایرانیان به خارج از کشور، به طور کلی، به دلیل آنکه دنیای تازه و نادیده‌ای را مقابل چشم خوانندگانشان مجسم می‌کردند، همواره جذابیت و لطف خاصی داشتند. با توجه به گسترش روابط ایران و اروپا در قرن نوزدهم میلادی و فرونی سفرهای انجام‌شده به بلاد غرب، سفرنامه‌نویسی نیز شدت و شتاب بی‌سابقه‌ای گرفت و در نهایت، یکی از عوامل تحول فرهنگی و حتی تغییر شیوه نگارش نویسندگان و نثر فارسی، و در مجموع، نوزایی ادبی شد.^۶ به عقیده ایرج افشار، اهمیت سفرنامه‌های عصر قاجار، محدود به توصیفات جغرافیایی، مدنی و مردم‌شناختی، یا ارائه واقعیات تاریخی و اشخاص نیست، بلکه بسیاری از این آثار، حاملان و ناقلان مفاهیم جدید علمی، فرهنگی و حتی سیاسی بوده‌اند.^۷

معمولاً چنین رسم بود که اغلب سفرنامه‌ها بعد از بازگشت سیاح - مؤلف به موطن

شده است. نک:

Morikawa, "Bibliographical Note on Safarnama Materials Qajar", pp.44-68.

همچنین برای آشنایی با کتابشناسی، توزیع آماری سفرنامه‌های عصر قاجار بر اساس دوره سلطنت شاهان این سلسله، و شرح مختصری درباره هر سفرنامه، نک: سلماسی‌زاده، کتابشناسی توصیفی سفرنامه‌های عصر قاجار. لازم به ذکر که در منبع اخیر (سلماسی‌زاده) صرفاً سفرنامه‌های سیاحان و دولتمردان خارجی که در عصر قاجار راهی ایران شده‌اند، فهرست‌بندی شده که تعدادشان ۲۳۸ مورد آمده است.

۶. افشار، نثر فارسی معاصر، ص ۹؛ بهار، سبک‌شناسی یا تاریخ تطور نثر فارسی، ص ۳۳۹.

7. Afshar, *Persian Travelogues*, p.149.